

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIO DE MITJORN - GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Plasseta, 1.
Mitjorn. — Sant Cristófol.

SUSCRIPCIÓ

A Espanya cada trimestre 0'30 pta.
A fora id. id. 0'60 »

Núm. solt 5 cènts.

Salutació

ALLÀ enfora darrera la montanya que s'alsa al entrellun, hey brollan raigs de claror, es el sol que surt radiant y escampant per tot arreu LLUM-NOVA, saluda amb es seus raigs vivificants á tot quant existeix damunt la terra.

En es poblet de 's Mitjorn-gran s' aixeca també de bon mati LLUM-NOVA que volguent esser y donar proves de ben educada, lo primer que fa quant s' aixeca es saludar á tots es qui tenguin l' amabilidad d' agafar aquest periodich y llegirlo.

Bon dia y salut diu en bonhora á totes ses Autoridats de Menorca, aixi á la Civil, com á la Militar y l' Esglesiástica.

Bon dia y salut diu á tots es confreres en la premsa que veuen la llum pública damunt sa nostra *Roqueta*.

Bon dia y salut diu á tots es menorquins, aixi á n' es que viuen dins es pobles y ciutats de sa nostra Illa, com á tots aquells que forfosa ó voluntariament han hagut de *surtir des niu* y volar mar enfora á cercar dins altres terres mellor fortuna.

Bon dia y salut du iespecialment á tots es bons Mitjorners que 's preocupan des nostru poblet cercant son benestar, millorament y progrés aixi moral com material.

LLUM NOVA á tots saluda efusivament y á tuthom demana bona acuhida.

Qui som y que volem

Amolts estranyerá l' aparició d' aquest *quinzenari*, encara que vagi vestit modestament al istil de pagesia. A n' es qui viuen dins Mahó y Ciutadella tal vegada les fará sonriure, acostumats com están ja á llegir periodichs de *marca major*; y es qui habitan dins els demás pobles de la pagesia menorquina per ventura tendrán un poch de malicia al veure que *Es Mitjorn* un de sos germans mes petits vol sortir á rollu y lluir es seu garbo abans de ferho els altres germans majorets.

Per evitar aquesta extranyesa, volem fer á sebre á tothom que *Llum-Nova* surt sense prencions de cap casta, essent sols portaveu de la secció «Minerva» de «L' Unió de Mitjorn-gran» societat que com tendreu ocasió de veure si seguin llegint aquet quinzenari es sa qui manetja tot quant significa millora, progrés, actividad y vida dins aquesta població.

Llum Nova tendeix, com hey tendeix la Societat que l' engendra á esvahí tot politica en es sentit rastrer d' aquesta paraula, es per tant *antipolitica* y trabahará sempra per redimir as Mitjorn-gran d' aquesta terrible plaga que assòta principalment á n' es pobles petits lligantlos de peus y brassus é impossibilitantlos de trabahar per sa propia millora.

Llum Nova, ademes de antipolitica, sense ferse propagadora de sa Religió que ja te es seus periódichs y revistes especials, vol esser amiga de l' Iglesia Católica que es també la Religió del Estat á la que defensará si importa, y á n' es criteri d' aquesta subjectará es seu.

Llum Nova ademes de publicar detalladament en sa Crónica, tot quant faixi ó se proposi fé «L' Unió de Mitjorn-gran» publicarà articles sobre historia de Mitjorn ó sobre lo mes notable que tenguí aquest poble y es seu terme. Treurá á llum, una Secció especial de Agricultura práctica escampant entre es pagesus ses teories modernes

en es cultiu des camps. En sa secció doctrinal publicarà articles y anécdotes que tendesquin á la millora de costums y á sa politesa y bona educació de les gents. Incluirá una secció literaria amb quadrets de prosa catalana, menorquina ó castellana, y algunes poesies, menorquines en lo posible, perque al meteix temps que formin es gust estétich dels llegidors, sian comprensibles per tothom.

Hey afagirem també una part *d'entreteniment* que consistirà en la publicació de Folk-Lore, converbos, refranys, xarades y jeroglífichs que mos ocurresquin ó que mos xagin enviant els nostrus col·laboradors.

Llum Nova admetrà col·laboració de pert tot, castellana, ó en plá, donant publicitat á tots es trabays que répiga si á judici del cos de Redacció son publicables.

Amb es proposit de cumplir es programa, que acaba de detallar y desitjan caure en gracia y de gust á n'es legidors de *Llum-Nova* á tots los saluda.

SA REDACCIÓ

¡QUI S'HO HAVIA DE CREURE!

Es mitjornés de l'any 1812 permés que en aquells dies gracies al Iltre. Sr. Juano, á les hores bisbe de Menorca, veyan convertida en parroquia la seua esglesieta que en 1775 lo allavors Iltre. señor bisbe de Mallorca havia constituída Vicaria, ses darreres que sumiarían que uns cent anys mes tart ó sia enguany haviam de tenir com tenim desde avuy un periodich ben nostros. Esglay no petit se'n endurían també, si visquessen els mahonesos d'aquell mateix temps, al veure que si ells un any abans á la primería de juny de 1811 havian publicat es primer nombre de *El semanario de la Isla de Menorca* un poch mes de cent anys mes tart, se publicara ja també periodich en es Mitjorn, un poble ruhi á les hores y mesquina Vicaria dependent de la Parroquia de ses Ferrerías.

Un any després de publicat es primer periodich de l'Illa, la Vicaria de Sant Cristófol se pujava á Parroquia..... á n'es deu en lo civil, se separava igual que ses Ferrerías des municipi des Mercadal constituintse municipi independent, (si be aquesta independència durá poch mes de dos anys) y actualment als cent y un, disfrutam d'un periodich LLUM-NOVA orga y nunci de una agrupació «*L'Unió de Mitjorn-gran*». ¿Que tendria d'estrany, que si tant llarga passa ham donada en poch mes de cent anys, amb altres cent, es nostrus successors il-luminassin ja ses seues cases y carrés amb una LLUM-NOVA (tal vegada sa del Radi) que doni mil voltes de ventatge á l'eléctrica que desde poch mes d'un any ensá disfrutam, mo^s sembla la *Non plus ultra* y amb sa que ben segur may pensarian es nostrus citats predecessors?

¡Que 's bona cosa sa llum! Que LLUM-NOVA de «*L'Unió des Mitjorn-gran*» sia com una potent y brillant faya que enfocada demunt es tenebrosos mal·lochs de la política malgastadora de precioses energies mos mostri ets escuys y preservi de ses nafres que en ella s'hi troban, encenent amb sa calor de sos raigs es nostrus cors per eczercitar entre es nostrus germans la mes ardent caridat. Fins fa relativament poch, estava Mitjorn casi incomunicat amb ets altres pobles. Avuy mos son molt necessaries encara dues carreteres: se directa cap á Alahor y sa cap á la mar. Es politichs en temps d'eleccions no se descuidan de prometre. Les han estudiades, fetes posar dins es plá, y fins les han fetes midar, si no vaig errat..... Pero d'aquí no passam ni es bo de fer anar mes envant. Desesperansats de conseguirles... casi, casi, ja mos n'embarassam y fastidiats des politichs de tota casta volem prescindirne de ells, abominant tots es partits, y estoiantmós dins ca-nostros donarnos s'ajuda que bonament poguem. No volem mes cap nom que germá de *L'Unió de Mitjorn-gran* ni sebre res de política.

S'antiga Universitat de Mercadal y Castell de Sta. Águeda era formada des terme des Mercadal (que comprenia sa pobla des Mercadal, vila de Fornells, Vilanova y Horts de Carbonell) y des Castell de Sta. Águeda (que comprenia principalment la vila de les Ferrerías y el territori des Mitjorn-gran citat ja antes de mitjan sigle XVII,) de manera que amb es ferreríenchs, es mitjorners som germans bons, y amb es mercadalenchs no mes d'una banda... la del pagar ó *sufragar*. Sería per dir assó que pusarian á s'entrada des poble á sa part des Mercadal unes retjoles que diuen *Villa de San Cristóbal. Sufragáneo de Mercadal. Provincia de Baleares?*

Aquets tres pobles forman un grop casi natural y una corrent de germanor deu enllasarlos mes que á ninguns altres, suposat que forman con una familia. ¡Que sempre ho sian!

B. Borrás Piris.

¡Un Periódich regionalista!

Sis anys fa que vaig venir de mestre d'escola al Mitjorn-gran.

Sis anys fa, ido, que vaig predicant aqui y en tota Menorca l'ideal regionalista. Com aqui may havian compreses aquestes idees y fins les deyan y les diuen encara *xifladuras*, no m'ententien gens ni mica ó feyan molts es desintés, quant d'aquest asuntu parlava. — ¡¡Regionalista!! — Y que vol dir assó de Regionalista? Y tant s'hi enfundaren que se me va arribar á tractar de *republica...* (nista) de *radical...* (ista) de *socialista...* y fins y tot, confonguent es mot tal vegada, me van arribar á dir... (tapauvos ses oreyes) *¡Anarquista!* Com tots els qui predican coses noves men som

hagudes de menjar de verdes y de madures y sentinne de tota casta, pero com ver apóstol d'aquest ideal no mi he cansat may de predicar tal doctrina, y cuant he vist que Menorca... *era massa gran* perque me sentissin d'un cap á s'altre me he limitat as Mitjorn, ahont per fi som estat compres y secundat per una colla de joves, avuy entusiastes de la aquí novella idea.

Y així tots, un día y un altre hem anat pican y tornant picar; de cada cop sortia una espira y juntes han ences un foch que ha arribat á fer gala y de ella n'es sortida una esplendent *Llum-Nova* que ve á ser la cristalisació de ses meues predicacions, de tots es meus esforços per l'ideal.

Amb sant orgull ido, podem dir jo y la secció «Minerva» de «L'Unió de Mitjorn-gran» que estam d'enhorabona!

Y una prova terminant de que es poble se va comprenent amb aquesta idea, de que está subjugat per ella es que avuy dins Mitjorn, trabaham tots junts, allunyats de tota política, per l'engrendiment des poble y si á qualun se li demana de quin partit es, quina es la seua bandera y quins son es seus correligionaris, amb gran entusiasme respón resolt, som Mitjorner, sa meua bandera es el be de Mitjorn y som des qui estiman al meu poblet y trabaham pel seu millorament.

Avuy as Mitjorn tots estiman lo nostru, trabaham pes nostru progrés, per sa cultura des qui aquí vivim; feym bona cara á tothom, cuant mos volen be y nos posam seriosos devant es qui mos desprecian, mos giran s'esquena ó mos volen mal.

Anam tots junts amb «L'Unió» á conquerir tots es drets que mos pertayen y així lligats amb estret abras de germanor, han lograt ja avuy esser respectats y conseguirem de segur no sols satisfer ses necesidats que sentim, sino l'ideal á na que aspiram per ara que es fugir de tota tutela y conseguir s'emancipació municipal en esser majós d'edat. Y heu serem prest, si Deu ho vol.

Ben vinguda sia, ido, aquesta *Llum-Nova* y desitj que no sols il-humini es Mitjorn sino que espargesca sos raigs damunt tota Menorca y amb sa claror se desxondesquin tots es demes pobles.

Andreu Ferrer.

APOLOGÍA DE SA FIGUERA

Sa figuera es escl-lent perque es abre profitós y des seu fruyt saborós en menjan tots es senyós com també es trabayadós, menestrals y conradós missés y procuradós es capellans y rectós bisbes, canonges, doctós.

Mirau si es bon aliment.

Si vos ne paran esment també 'n menjan ses senyores

madones y cusidores criades y rentadores, bosseres y planxadores, y creyeme, tota la gent; per aixó us estich diguent y no me cans de dirvós que un abre tan profitós mereix es nom d'escl-lent.

Llorens Caldentey.

Mirant arreu

Aquesta nit passada bon y be no he descansat gens, sumiant sempre. Sumiava que per fi havian feta á n'es Pou-vey, sa millora que tan es poble desitja. Havian construïdes una partida de piques mes á fi de que hehi poguessin rentar d'una vegada les dones que volguessin. D'aquesta manera s'havian acabades ses barahes que hi ha cada día entre ses que allá van á disputarse sa pica que les pertoca. També havian fet es Pou net y un conducte per s'aigu bruta á fi de que no filtrás y embrutás sa neta. Sa millora era grossa, donava goig es veurela. Podeu creure, llegidors estimats, que tot d'una que me som aixecat lo primer que he fet es estat anar á veure sa gran reforma y... ¡oh desengany! encara hi ha ses mateixes piques, es pou es brut, s'aigu casi blanca y unes cuantes dones cridavan y s'estiravan sa coa, disputantse ses piques ahont poder rentar. Y no es assó lo mes gros, sino que totes blasfemavan contra es nostrus regidors.... contra s'Ajuntament.... y contra tots es qui no hi posan remey. M'he tapades ses oreyes per no haver de sentir tantes... *veritats*, he fet es sort y hu he volgut posar damunt *Llum-Nova* perque es qui hi poden posar remey nhi possin que 's ben hora.

* * *

¡Ay, estich aturdit... horroritzat... am bes cor estret...! No se lo que hem passa. Fa poch dies que vaig llegir la gran catástrofe ocorreguda en un *Cine* de Villarreal, y al pensar am bes gros nombre de victimas de s'incendi que allá hi va haver, sa pell se m'aborriona meditant lo que aquí soccehiria si per desgracia se pegás foch á n'es Cine des Casino de Mitjorn, que está instalat dins una sala dalt es pis, y no tinguent mes sortida que un portalet estret que dona á una escala mes estreta encara y fosca per pitjor, per sa qual no hi poden passar dues persones d'un cop. Tot d'una me va ocorre publicarho damunt *Llum-Nova* á fi de que el Sr. Delegat, ja que aquí ningú ho fa hi ficsás s'atenció y l'aturás de funcionar mentres no se posi sa sala segons sa lley.

Pero després he pensat... *No val la pena* perque fins ara he hi solian assistir una vintena de personas y á n'es pas que van pres no hi haurá ningú, y si hi havia incendi, no mes se cremarian es banchs y.... ses mosques.

En quatre-uys.

DEU MUS DO BON DIA

Ben dematinet, quan s'auba riu, sa *LLUM-NOVA* de la pagesia, es llaurador comença sa jornada.

Es sa LLUM-NOVA de cada matí, que ve á obrir-lí sa tasca de cada día.

Y, ademés, es pagès te ses seves jornades colectives, jornades de molts de dies consemblants, cada una am sa seva aubada, ó començament: sa temporada de preparar es sementer, *els cinc mesos*, de goretar y binar; sa temporada de sembrar, d'escampar sa llevó, y sa d'arreglarla, ó de segar y batrer.

Ens sembla qu'era air, que varem acabar de sembrar es nostru sementeret, que cloguérem sa nostra primera temporada de Sant Miquel á Nadal; y avuy, just es un jorn, saludant sa LLUM NOVA y El qui l'envia, ben arromongats y uys espolsats, tenint devant es camp espigat qui onetja com un cor qui batega, dèin al obrir ses segadas, com l'amo des sementer al donar es primer cop de fauç:

¡EN NOM DE DEU!

Francesch d'Albranca.

✦ CRÓNICA ✦

De L' Unió de Mitjor-gran.

—La Societat nostra, va de cada día quart-creixent essent ja avuy 187 el socis amb que conta, que en atenció al reduit nombre d'habitants des Mitjorn, ja se pot dir *molt gros*.

—Durant el mes de Maig passat varen ingresar 21 socis nous. ¡Si que es aná be de tot, asó!

—El Balans mensual de la Caixa d'estalvis y manlleus corresponent al mateix mes dona aquest resultat:

Entrada en depòsits y estalvis:

Sortida per diferents conceptes.

—La Secció de Socors y pensions á la veyese te avuy un depòsit de 1400 ptas. corresponent 785 á Socors y á malalties y 615 á pensions p' els veys.

—La Secció «Minerva» día 16 d'aquest mes va celebrar sa Junta General ordinaria corresponent al primer semestre d'enguany, va esser molt concorreguda, donada la temporada de segades en que estam.

—Sabem que estan adelantats ja es trabays de confecció des Reglament perque s'ha de regir la nova Secció de Seguros de bestia, y que s'estudian ses basses de una Secció Farmacèutica. ¡Be va y endevant!

Un soci.

DE CANOSTRE

—Moltes son ses families d'aquí que se veuen apurades per trobar casa y temen per Sant Miquel, quedarse ascarré. Y es que endemés, es propietaris de cases se valen de s'ocasió d'havern' hi poques y pujan es censals; de tal menera que s'ha arribat á un punten *que amb lo que se guanya*, no es possible á contentar, servir y quedar be amb dos senyós; *es ventre* que sempra demana y es *propietaris* que de cada any s'enfilan mes amunt.

—Hem sentit á dir que aquí se tracta de posar un taller de sabaters, per no haverse de servir des tahadós de fora poble. Era benhora que' fes aquesta millora perque s'una l'ástima que ses bones mans que aquí hi ha en aquest ram s'hagi de subjectar á gent externa.

—Mos arriba sa noticia de que se negan á posar

á sa Capella des Cementeri, ses porta-barreres que va idear y maná fer sa Junta. ¿Deu esser ve? Cridan s'atenció de *En quatre uys* perque miri arreu y mos ne don es net á n'es proxim nombre.

—Aquest mes passat van pastar á millor vida: D. Jaume Gomila Moll, casat, de 34 anys y Doña Benvinguda Villalonga Moll, casada, de 27 anys. ¡Al cel sian ells y tots los morts!

—Durant el mes passat van *venir al mont* en aquest terme, tres fiets y dues fietes, total cinch. ¡Sian ben arribats!

SECCIÓ RECREATIVA

PREGUNTAS:

- 1.ª ¿Pot un casarse amb sa germana de sa propia viuda?
- 2.ª ¿Quin es s'instrument de corda mes bo d'apendre de tocar?
- 3.ª ¿Com hu farian per du aigu amb un garbell?

SEMBLANSES:

- 1.ª ¿En que s'assembla un vell-mari á nn ase?
- 2.ª ¿En que s'assembla es Mitjorn á un bu-dell?
- 3.ª ¿En que s'assamblan ets al-lots amb ses ungles?

XARADA:

Nom d'animal es *ma prima* qui serveix per moltes coses; *prima quarta* de ses dones nos sol fer enamorar.

Prima tersa, de cuidar una prima, te per ofici, per *tersa dos*, bon servici un suru nos pot prestar, y el meu tot es aucell guapu que amb gust solem escoltar.

ENDEVINAY.

Dich molt y no dich res, som un bon mestre pes qui 'm coneix. De mí se cansa qui no 'm compren. ¿No saps qui som? Ydó, apren.

Ses solucions anirán al nombre qui ve.

S'admetran solucions firmades amb el nom ver ó amb Pseudónim fins al diumenge sigüent y donarem conte sempre des qui ho hagin endevinat.

També donarem conta des traballs que's repigan sian ó no publicats. Es qui firmin amb Pseudónim, convè que mos enviin també el nom llegal. Les solucions y traballs poden ser enviats amb sello de un quart de centim posant en el sobre *Original d'imprenta*.

ANUNCI

Un Piano casi nou, está per vendre. Informarán al Café y Fonda den Bertomeu Pons Moll, Plasseta, nombre 1.—Mitjorn.

Imprenta y llibreria de S. Fabregues.—Ciutadela.